



Divadelní hry

**Josef
Kajetán Tyl**

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knihnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz



Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90136).

Ediční příprava František Martínek
Komentář Dalibor Tureček
Vědecká redakce Michal Charypar

Editor © František Martínek, 2022
Commentary © Dalibor Tureček, 2022

Cover photo © Vojtěch Krajíček, 2022
© Nadační fond Česká knihnice, 2022
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2022
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-1578-3 (PDF)

ČESTMÍR

dramatická báseň ve dvou odděleních

OSOBY

Oddělení první

VOJMÍR, vládyka z knížectví pražského
ČASTAVA, dcera jeho
ČESTMÍR, pastýř na dědinách Vojmírových
KLEN, pěstoun jeho, rolník
SYTEK, rolník
RADOVAN, národní zpěvec
ROLNÍCI, PASTÝŘOVÉ a DÍVKY VENKOVSKÉ
ČELEĎ VOJMÍROVA

Oddělení druhé

NEKLAN, kníže pražské
VLASTISLAV, kníže krajů žateckých
SLAVOŠ, jeho vychovanec
VOJMÍR, vládyka z knížectví pražského
ČASTAVA, dcera jeho
ČESTMÍR
KRUVOJ, vládyka v knížectví kouřímském
LIBĚNA, dcera jeho
LUDĚK, pán z čeledi Vlastislavovy
BOHUŠE, věštkyně ze Šárky
RADOVAN, zpěvec národní
STOBOR, posel Kruvojųv
KLEN } rolníci
SYTEK }
LOPOTOVÉ a ČELEĎ Neklanova i Vlastislavova
PRAŽANÉ
ODĚNCI KRUVOJOVI
BRANNÝ LID pražský a žatecký

ODDĚLENÍ PRVNÍ

SLÁVA A LÁSKA

Předehra v jednom jednání

Veliká lučina — kolem husté křoví. Nazad viděti za rozmanitým stromovím Vojmírův tůň. Rolníci a pastýřové s dívkami obveselují se na trávníku národními tanci, přičemž píšťaly, trouby a harfy se ozývají.

VÝSTUP PRVNÍ

Klen vpředu mezi mládeží. Sytek

KLEN: Hopsa, hoši — hezky do kola!

Tanec — to je proud, jenž oplakuje
z příkrých břehů života, čím péče,
bolest, hněv a nehoda je zaplaví!

SYTEK: Aj, nás třeba není pobízeti
k skokům, otče! — Pot se leje z čela,
rozkoš proudí do srdcí a nohy
dosaváde stesk si nevedou.

KLEN: Tak se, hochu, sluší! — Každým skokem
padá hrstka po hrstce nám z ramen
břemena, co darem Zloboh klade
na popraží člověka.

SYTEK: Ty jsi jistě v každém kole stával,
dokud věkem sněhu nenapadlo
na hlavu!

KLEN: To Láda ví! Já dětské
škorně v tanci rozemlel a svatbu
smluvil při tanci i kolem hrobu
tančil jsem — a přijdu-li tam jednou
v jasný kraj a Světovid se zeptá:
„Klene, co bys rád měl za odměnu,
že jsi zlopověstným nesloul na zemi?“
Ajta — zvolám — přej mi tance, tanečku!

MLÁDEŽ: Dobře, otče! — Tance, tanečku!

VÝSTUP DRUHÝ

Čestmír v hlubokých myšlénkách vzadu se vyskytne. Předešlí

KLEN: I ký šotek! — Nejde-liž tam Čestmír?

SYTEK: S hlavou svěšenou? — Ba, tak se dlouhý

čas už ploužívá; i dnes, an celá

dědina tvář jasně rozesmála,

on sám jediný svou v smutek obléká.

Jdém a cestu do kola mu okažme!

KLEN: Nechte, ať se sám doň rozhoupá!

Nesmí člověk do plesu se nutit;

zošklivít se snadno dary vnucené.

Jděte sami k tanci — s Čestmírem si

já tu po otcovsku hovor zavedu;

zdaří-li se, do kola jej přivedu.

*(Se Sytkem a ostatní mládeží dozadu zajde, kdežto se všichni k ta-
nečníkům připojí.)*

ČESTMÍR *(s volným krokem až kepředu dostoupiv, z myšlének se
protrhne):*

Blbý obyčejí — — zlostní bohové,

kam jste kroky moje zavedli, bych

pohlednutím na ledové, shnilé

duše — v prachu svém se kochající —

novým želem zahořel, že já jen

sám zde kráčím, touhu nesa v prsou! —

Ó to šťastné, pochválené plémě

člověčí, jenž v dětském skoku blaho

svoje nalezá a všecku sílu

obracuje za vřeskotem píšťal!

Pryč — pryč odtud! — Tady uchu tvému

nestrojí se pokvasy a dívčí

smích se příčí mužným bolestem. *(Odchází.)*

KLEN *(zezadu se vrací):* Čestmíre, můj hochu!

ČESTMÍR (*zastaví se — a Klenovi okolo krku padne*):

Otče — Klene

můj!

KLEN: Dej hlavu vzhůru! Napni týlo! —

Hochu, pro Peruna, co ta mračna
po jinošské tváři?

ČESTMÍR: Mračna?

KLEN: Mračna? —

Jasný blesk! — A kdybych zazpívat měl
o trudu, jen na tebe se podívám.

Styď se, hochu! — Slyšíš? — Mladá tvář buď
věčně jasnou oblohou a vždycky
na ní světej slunce radosti!

Podívej se, tam jsou také hoši,
nemají, co pátá částka tvého
stáda pošlape, a přece smích jen
na tváři jim vzkvítá!

ČESTMÍR: Na mém čele zraje vážnost. Smích i
trud je bohů dar — a stejných darů
neodměří ruka bohův člověkům!
Veselím se já svým způsobem.

KLEN: Jsi však pastýř a ten má se tancem
veselit a zpěvem.

ČESTMÍR: Nechci já se
veseliti s pastýři a z myslí,
z duše vyrvati chci vědomí, že
den co den se vleku s holí pastýřskou.

KLEN: Cože pravíš?

ČESTMÍR: Koni, psu — té blbě,
nerozumné zvěři laje člověk,
méně-li se nežli jiná službou
zapotí — a přec ni pes, ni kůň to
nemá poznání, že k větší službě
stanoven! A člověk, maje v mozku

bohů světlo, v srdci bohů plamen,
samochtě by v temnotách se plazil,
samochtě by hlas, co k jasnostem ho
zůve, na hanebné zaklel mlčení?
Pryč mi holí pastýřskou — já nechci
déle podle bravu sedati a
ucho napájeti brekem beránků!

KLEN: Aj ty pýcho!

ČESTMÍR: Takéť pýcha bohů
dar, a v mé-li srdce její žhavý
osten vetknut, nesmím bodu jeho
zpečovati se, an sice dvojí
bolest srdce touhyplné roztrhá.
Jakož orla, sotva opeřence,
horkou krví k oblakům to táhne;
jakož potok z hornatého věnce
k řece spěchá, až i v moře sáhne,
takž i mne to, duši jarem vroucí,
z lučin známých vede v cizí kraje,
kdežto duch, co ve snu, v září skvoucí
s čarokrásným obrazem si hraje.
Zhyne pastýř, jiné vzkvetou časy;
žijít bozi — v srdci mém jich hlasy!

VÝSTUP TŘETÍ

Radovan s harfou. Sytek s mnohými běží mu v oustrety. Předešlí

SYTEK: Vítej, Radovane! — Vítej, zpěvče
bohomilý! — Bez tebeť by věru
postonával ples!

LID: Aj vítej nám!

RADOVAN: Požehnání bohů dobrých s pěvcem
přichází a radost okřídluje

srdce lidská chvěním zvučných strun.
Nebylať — co jasný Neklan, v úctě
maje otců zvyky, Přemyslovo
roucho vložil sobě na bedra — tak
jasná blahost po dědinách, jakou
dnes nám dobrý Vojmír ustrojil, chtě
oslaviti dcery jaro šestnácté.
Bohové mu žehnejte! —

LID: Žehnejte mu!

RADOVAN: Ke cti pak mu, zdárnému to synu
otců zdárných, zazpíváno budiž
o praotci, o statečném Bivoji.

(Lid jej obklopí, on zpívaje píseň hráním na harfu provází.)

Co vproudilo v Bivoje sílu,
že mužně s divou šelmou se bil?

Láska a boj!

Pevně lípa v bouři stane,
pyšně líbá nebes tváři;
bojem v reku síla vzplane,
k jasné vzplane jména záři.

Co rozžalo v Bivoji touhu,
že vroucně o kněžny přízeň dbal?

Láska a boj!

Jarním dechem pnou se květy,
vanot větrů s květy hraje;
dechem lásky vstanou světy,
vstanou krásné, blahé kraje.

Co věncilo Bivoje slávou,
že po věk to jméno v písních zní?

Láska a boj!

Svitnou hvězdy v temnou stezku

dvojím světlem v světa pásy!
Růže vzkvetou z jejich lesku,
věčné věnce z boje — z lásky.

(Lid pln radostného vděku Radovana obklopí a dozadu jej uvádí, kdež on posléze mezi množstvím zmizí.)

ČESTMÍR *(an byl s horlivostí píseň poslouchal):*

Slyšels, otče? Boj a láska! To ten
plamen, kterýž mdlou sžírá z duše
lidské; to ta hvězda, kteráž muže
vede k oslavě! Ó, rozuměl jsem
tobě, zpěvče bohumilý — avšak
běda! Že jsem rozuměl!

KLEN: Cože pravíš —?

(Srdečně.) Synu, nezmnožuj mi
vrásky na čele a v srdci hořkosti!
Lásky se ti chce? — I hejsa! Obrát
se a pohod' okem mezi matek
našich mazánky a z nejkrásnějších
poupátek se věnec kolem tebe
otočí.

ČESTMÍR: Ó hlavo moudrá, ježto
kvítí sypeš na cestu, ač poutník
zraku neobrací k dítkám stinných
ouvalů!

(Sobě sám — v blahém snění.)

Ji jedinou — tu krásnou —
na výsluní vzešlou květinu mi,
bozi, dejte uschovati v nádrech,
aby temná dnů mých zjasnila se
pout' a jistý skvěl se před očima cíl!

KLEN: Co? I aby Lel a Polel na tě
zanevřeli! — Tedy zahradníkem
jsi již přec — a *jedné* jenom květiny?

V bohy věřím! — To je za dlouhý čas
první slovo moudré.

ČESTMÍR (*jako prvě*): Smí-liž ale pastýř k tobě ruku
vztáhnouti — to holi jenom, a ne
meči zvyklou bohatýrskému?

KLEN: Proč jsi ale dřív už nezavrkal?
Máš snad strachy, holoubku můj, že ti
holka nos ukousne, když jí řekneš
„Mám tě rád“ anebo „Pojď sem, dej mi
hubičku“? — Hahá! To já je lépe znám!
Která je to? Pověz! — Sám k ní půjdu!

ČESTMÍR (*Klenovi ruku tiskna*):
Ó, proč jsi mne pověstmi a zpěvem
o hrdinách jen a slavných činech
napájel, když děcko nerozumné,
vševědivé, po zábavě žíznilo!
Proč jsi ve prach nezašlápnul jiskru —
a to hádě v prsou neumořil,
dokud v plápol, v hada nevzrostly!
Šťastným byl bych nyní; blbým klukem
zůstav, nebloudil bych jako ve snách
životem a spokojil se ve tmách!

KLEN (*ruce nad ním sepne*):
Čestmíre! — Já mluvím o holce a
na hody se těším —

ČESTMÍR: Ano, těš se,
hlavo stará —

KLEN: Ty však žalozpěvy
počínáš!

ČESTMÍR: Ó, já bych veselé pěl
písně — kdyby o mně také zazněly!
Žijet Sámo, Bivoj, Horymír — a
reků jiných jména v ústech lidských
znějí —

Tak se dej mé síle rozvinouti
a můj duch se plesem vzplamení;
touha ve skutek se promění —
v slavný skutek — cíl mé zemské pouti!
A pak směle k ní, k té hvězdě spasné,
aby ze tmy vzešly doby jasné,
aby ruka po pokladě sáhla,
po němž duše mnohé časy práhla!

VÝSTUP ČTVRTÝ

Vojmír, Častava, čeleď, předešlí

LID: Zdráv buď Vojmír! Zdráva Častava!

ČESTMÍR: Častava? — Ta doba podruhé se

nevrátí! — Dost dlouho v srdci dusím

plápol; nechť se nyní vyhrne a

na popel mne stráví, aneb

oblahoslaví! — Ty, Ládo sladká,

přispěj na pomoc!

(Spěchá dozadu, kdežto Častava s dívkami se obírá.)

Nebesa tě, dcero Vojmírova,

nejskvělejším obestřete bleskem!

V prachu Čestmír před tvou milostí a

na ústech mu prosba. Poslyš jeho

volání!

ČASTAVA: Co tvoje prosba, pastýři?

ČESTMÍR: Dej, bych s tebou, paní, slovo tajné

promluviti směl — své blaho, život

na něm zakládám!

ČASTAVA *(kráčí kupředu)*:

Jen v slovech jasných

pověz, o čem posud hovor vedeš

temný.

ČASTAVA: Dnešku k zásluhám to připočti, že
jsem tě posud tiše vyslechla.
Pomaten jsi dnešním veselím a
medovinus okusil. Jdi, obrať
zraky k děvám rolnickým — dnes vinu
prominu. (*Odechází.*)

ČESTMÍR: Stůj, Častavo!

ČASTAVA: Ty v slova
ještě smělejší se pouštíš?

ČESTMÍR: Pouštím —
neboť doba padla nad životem
rozhodující!
Sám tu stojím v světě lidnatém — i
nemohl jsem před ním zotvírati
ňadra, aby zhlídnul outrpně, co
psáno v srdce hlubinách — jáť sobě
sám byl věčnou pohádkou! Tu *tebe*,
paní, Praha skvostná krajům slala,
tebe spatřím — citů roj
náhle skončí divý boj,
světlost duši ve tmách kleslou jala!
K tobě, paní, nesou se mé síly,
v tobě touha má se spojuje;
pomoz mládci k žádanému cíli,
ať jej sláva s láskou věncuje!
Nesmí doba marně uplynouti,
nelze déle ve tmách bloudit — stůj, a
byť bys nad životem pronesla mi
soud!

ČASTAVA: To snadno se ti hodí! Napjal
ty jsi střelu k výši závratné, že
luk se v rukou přelomí a střelce
raní drzího!

ČESTMÍR: Ach, Častavo!

ČASTAVA: Smělý, odvážlivý pomatenče!

Synu z pluhu — tak-li tebe, sluhu,
vycvičili v úctě míti pána
svého dceru? Oslepniž, an drzím
okem k jasnosti se deřeš sluneční!
Postarám se, abys v temnu zůstal,
v nízké rodu svého brloze!

*(Rychlým krokem nazad se obrátí, kdežto zatím Vojmír s čeledí svou
mezi rolníky se bavil.)*

ČASTAVA: Otče!

VOJMÍR: Co bys rádo, zlaté dítě?

(Jde jí vstříc; rolníci a čeleď za ním a upředu se půlkolem rozstoupí.)

ČASTAVA: V černé roucho obléká se dnešek;
dceři tvé tu hrozí hana!

VOJMÍR: Častavo!

ČASTAVA: Ano, tak tu právě také slovem
hanobícím, v horkých ve snách, ústa
zvolala ta nehodná! — Leč to tvé
mírnosti, té slabé mysli, zralým
ovocem jest, že se v nevážnosti
dům tvůj potácí a na mne, dceru
vládkovu, ruce z prachu sáhají.

VOJMÍR: Co se stalo? Duše tvoje bouří!

ČASTAVA: Bouří — neboť rtové opáčiti
mají rodu svého pohanění!
Sluha — robě z lože rolnického —
ke mně láskou zahořelo; Čestmír
o milost mou dbá!

VOJMÍR: Ten pastýř?

LID: Blázen!

ČASTAVA: K otci Vojmíru se utíkám a
k vládkovi, aby mezi dceru
svou a pastuchovu slepou vášeň

mezník vytknul k nezvrácení holí
pastýřskou!

VOJMÍR: To ať se stane — hned!

Láska jesti mostem nad prohlubní
mezi mou a sprostou kolébkou, i
s jistotou se po něm k srdci mému
kráčí. Avšak nesmím lhotejně se
dívati, an zdola ruka smělá,
k výši mé se vypínajíc, pána
hrozí strhnouti. — Můj poslyš rozkaz,
pastýři! Než kvečeru si slunce
za horami ustele, ať noha
tvá již na dědinách nestojí, kde
káže Vojmír! V cizinách se nauč
milkovati s dcerou rolnickou, an
domáci se tobě nechutí! —

(Obrátí se, aby odešel, a Častavu za ruku pojme.)

KLEN: Pane, zastav! — Čestmíre, ach, omluv se!

VOJMÍR: Ostatní si hleďte svého veselí.

KLEN: Pane — vládyko, ach odvolej svůj
přísný soud!

VOJMÍR: Můj soud jest pevný; váha
jeho spravedlivě váží!

KLEN: Synu, rozvaž ústa! — Hněv tvůj, pane,
řeč mu zadrh, sice by již u tvých
nohou klečel! *(Klekne sám.)*

Odpusť provinění!

Mladá, nerozumná krev — ta snadně
překypí; já sám se z viny znám, že
nedobře jsem hocha strážil — tresci
mne a jonákovi promiň. K mnohým
službám půjčili mne tobě bohové —
nech je býti odplaceny jedním
lehkým skutkem: Čestmíru dej milost!

VOJMÍR: Vzchop se, starče!

KLEN: Častavo, ty jádro

našich modliteb — zkrout' mysl hněvnou;
vyřkni, paní, slovo milosti! Jeť
dávný čas už nemocen můj Čestmír,
v divých ve snách divé zhlídá obrazy;
celá dědina to dosvědčí — ó
hleď, jak všickni kývají a prosí! Mně
živu nelze býti bez hochů! Dej
smilování lebce šedesáti
zašlých zim a nechtěj také vlasy
šedé vyhnat v cizí déšť a vítr.

ČASTAVA (*lhostejně*):

Promiň, otče! Pomyslíme, že tu
člověk bloudil mezi sbory v plesu
tonoucími, jehož mysl drzou,
jakž nás kněží učí, mocní bozi
trestávají šílenstvím.

(*S dívkami nazad se vrací.*)

ČESTMÍR (*kterýž tu byl bez pohnutí, v tuhém bolestném boji stál*):

Ó sypte —

sypte šípy plápolavé, Ládo
mstitelná i krutý Ládoni, by
s čelem, s tváří znamenanou jinoch
světem bloudil vyhnaný, že z prachu
povzněsti se chtěla duše k jasnostem!

VOJMÍR: K hněvu nevložili bozi srdce
v prsa má, i vážím sobě prosby,
Klene můj, kdy z mezí slušných ven se
k nemožnostem nevine.
Objímej se tedy ještě déle
s hochem svým, dej ale příště pozor
na holuba vrkavého; nyní

peroutka mu ostříhej a hled', by
zнову nezabloudil v cizí háj!

(Všickni dozadu se vracejí, kdež nové tance počnou.)

KLEN *(hbitě se vzchopí a radostně k Čestmíru se přivine):*

Čestmíre, můj hochu!

ČESTMÍR: Děkuji ti,
Klene můj, tys k novým díkům srdce
moje spoutal přímluvou.

KLEN: Co, k díkům!
O své blaho měl jsem péči! — K díkům!
To tak studeno ti kape ze rtů
jako rosa a podzim, a já div
blahem nepláči, že spolu opět
budem zpívávat.

ČESTMÍR: Ba nebudem! Ty
zpívej, jak ti dávoletý velí
zvyk, ta mysl čistá, věčný pramen,
z něhož tokem hojným proudí veselost;
já svou bolest v hloubi duše, v krvi
srdce svého utopím a věčně
budu mlčeti!

KLEN: Škádlí tě dnes Černoboh? — Co jest ti?

ČESTMÍR: Co mi jest? Ó, tebe bozi těžce
ztrestali, že sluch i zrak ti slábně!
Úcta mi jest v krajích domácích a
milost nedostíhla s bídným šilencem —
ta mi jest! — Ó bozi, bozi! Jak zní
slovo, jímž bych krajům o své touze
věstil? — K jakým činům chystati mám
chtivé páže, aby hrdý ousměch
nedal odpověď?

KLEN: Ty budeš pásti
tiché stádo — milovati holku

z klidné chyše, to tvůj čin, tvůj stav, kde
střecha vysoká se na hlavu ti
neskácí a pochvala ti zazní
ze rtů hodných rolníků a veských
děvčat. Aby šotek do toho!
Proto-li jsem na rukou tě nose
písně zpíval veselé, bych z huby
odrostlého nyní pláč jen poslouchal?

ČESTMÍR: Tedy také tobě skrýti měl jsem
vřelý srdce stesk? I ty jsi tužbě
neporozuměl? — Tys jediný, co
žely moje slyšíš; dosavád jsem
v duše hloubi před světem je skrýval —
tobě hoře jeví; ty jsi hoča
bez rodičů, bez domova jako
otec pěstoval — mé srdce tvým jest
navěky! Tys blažený mi v chyši
hodlal život ustlati, leč vůle
bohů jinak určila i jinde
vykázala domov můj. Nech jíti
Čestmíra!

KLEN: Jíti? — Z domova? Kdes posud milé
činil bohům oběti? Ó nech té
strastné myšlénky!

Na palouku domov tvůj, jsi k tomu
narozen a musíš růsti holí
pastýřských, tak jako železa se
rodí k mečům vládyckým; i protož
moudře kladou bozi lidské plémě
do kolébek rozličných a jedněm
cestou vysokou, těm druhým nízkou
putovati káží.

Nevybíhej z vykázané koleje, ať
závrat z vyšin nezvyklých tě v propast

k vítězství, buď do rakve — vždy výhra
proti oušklebkům, těm užírajícím,
proti lenivosti smrduté, jenž
na mne tady číhá v lučinách.

Dej mi, otče, požehnání na cestu!

KLEN: Ach, můj synu — Čestmíre!

ČESTMÍR: Požehnej mě, otče — radostně se
opět spatříme!

KLEN (*s pláčem ruce mu na hlavu skládaje, k nebesům pohlédá*):

Snad tamto! — Perun

tebe provázej — a moje láska!

(*Mezitím byly již vzadu nové tance začaly, při nichž ale hudba jenom jemně zní.*)

ČESTMÍR (*rychle se vzchopí*):

Nyní ven — ven, kde se čestně slouží,

kde se pro slávu a lásku bojuje!

Po tom plesu duše dávno touží,

v něm si život — v něm si blaho slibuje!

Vy pak, nebesa, se usmívejte,

v boji, v lásce jasných dnů mi dejte! (*Odbíhá.*)

KLEN (*ruce po něm rozpínaje*): Čestmíre!

ČESTMÍR (*se vrátí a k srdci jej přivine*): Otče můj! (*Odkvapí.*)

(*Klen tváře rukama si zakrývá. Hudba se živěji a hlučněji ozýváti počne.*)

ODDĚLENÍ DRUHÉ PRAHA V BOJI SE ŽATCEM

Ve čtveru jednání

Děj o šest let později.

Jednání první

Veliká síň na hradě žateckém. An se opona vyhrnuje, slyšeti za jevištěm veselý hlahol trub a bubnů.

VÝSTUP PRVNÍ

Čestmír u okna v myšlénkách pohřízen. Pánové u stolu — mezi nimi Luděk a Slavoš. Na stole číše

SLAVOŠ: Opět stojí v myšlénkách, a jak by
ve skle hledal skryté, převeliké
tajemství, ty zraky v okno upírá.

LUDĚK (*kožený maje okolo sebe pas a na něm upevněný řemen, kdežto svou číši zavěšenou nosí, když nepije*):

Snílek jest a němý promrzelec!
Když k nám přišel — sprostý pasák přijal
službu mezi pacholky — měl slova
jadrná; a čin i moudrá rada
byly po ruce, an skočmo stoupal
k Vlaslavově milosti; než teď? — I
aby Černobejl se neušklíbal! —
Čestmíre!!

VYSVĚTLIVKY

Následující vysvětlivky jsou kontextové, přibližují lexikální význam méně srozumitelných slov a tvarů a podávají základní informace o zmíněných reáliích. Pro větší přehlednost vysvětlivky stejných slov v některých případech opakujeme, pokud se dané slovo objevuje v různých hrách.

Vysvětlivky jsou o něco rozsáhlejší než ty v *Knihovně klasiků*, protože po téměř sedmdesáti letech od předchozího vydání předpokládáme menší srozumitelnost některých jazykových prostředků, způsobenou jejich zastaráváním, a menší povědomí o reáliích Tylovy doby, případně doby, do které je ta která hra situována.

Při přípravě vysvětlivek byly využity především jazykové výkladové slovníky (*Příruční slovník jazyka českého*, *Slovník spisovného jazyka českého*, Jungmannův *Slovník česko-německý*), jež jsou dnes dostupné na webových stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR. Do určité míry byly konzultovány i vysvětlivky vydání v *Knihovně klasiků*.

I/ ČESTMÍR

- 9 vládyka — stařešina, nejstarší člen rodu
lopotové — lopota, podle Jungmanna též lojota; správce kraje, hejtman
- 11 týn — tvrz, panské sídlo
- 12 oplakuje — oplachuje, smývá
Zloboh — slovanský bůh zla
popraží — zápraží

- 12 to **Láda ví** — Láda; slovanská bohyně mládí, krásy, lásky a plodnosti
Světovid — Svatovit či Svantovit; slovanský bůh boje a úrody, v mytologii Polabských Slovanů nejvyšší z bohů (mohl být ztotožňován s Perunem)
že jsi **zlopověstným neslou** na zemi — slout; být jmenován, být nazýván
- 13 **ký** — jaký
doň — do něho
pokvasy — hostina, hodování, slavnost
- 14 **pro Peruna** — Perun; slovanský bůh hromu, nejvyšší z bohů
pátá částka — pětina
- 15 **samochtě** — dobrovolně, sám od sebe
co k jasnostem ho zůve — zve, vábí, láká
nesmím bodu jeho zpečovati se — nesmím se protivit, bránit bodnutí
- 16 **nebes tváři** — nebeské stvoření
- 17 **Lel a Polel** — slovanští bohové, dvojčata, odpovídající římským Castorovi a Pollukovi
- 21 **pohádkou** — hádanka
ať jej sláva s láskou věncuje — věnčí, zdobí věncem
- 23 **já sám se z viny znám** — vyznávám se z viny, doznávám se k vině
tresci — trestej
- 24 **krutý Ládoni** — Ládoň či Ladon; slovanský bůh války
- 25 **Černoboh** — slovanský bůh zla
- 30 **než teď?** — avšak teď, ale teď?
Černobejl — bůh „Černoboh“ (viz výše)
- 32 **svého spásy** — spás či spas; zachránce, spasitel
- 33 **Vlaslav mužný čin a věrnost líbí** — oblibuje, má v oblibě
- 35 **pohova** — odpočinek, pohovění (si)
- 36 **kníže zlické** — vládnoucí na Kouřimsku (Zličtí byli někdy ztotožňováni se Slavníkovci)
- 38 **Třas** — běs, zosobněná vlastnost
žive — žije
- 40 **osloňují** — ozařují, oslňují
na stol — stolec, trůn
- 41 **sladce páchnoucí** — vonící
- 43 **zpěvy pochlebné mi reků přezděly** — pochlebné zpěvy mě nazvaly, mě jmenují rekem, hrdinou
- 44 **ouzkost [...] mi prsa víže** — váže, svazuje

- 47 **mé lásky pramen žravý** — vydatný, bohatý
48 **náhradí** — hradní nádvoří
49 **k Praze padá Kouřím** — připadá k Praze, spadá pod Prahu
51 **moudří leši** — lech; kmenový náčelník
52 **slabost očí slali bozi na šedivou lebku** — posílali, sesílali
53 **on žravý hryz jí vyláme** — vyláme jí žravé zuby
neprojímej srdce [...] abych projal — nedotýkej se mého srdce, nerozdírej je; ať se (ho) dotknu